

Ochrana biotopů ohrožených druhů v územním plánování

Část II – Vymezení biotopu vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců

Pavel Pešout, Václav Hlaváč, Karel Chobot

Existenci velké části ohrožených druhů nelze v podmínkách České republiky dlouhodobě zajistit pouze prostřednictvím soustavy chráněných území. Patří mezi ně také zvláště

chráněné druhy velkých savců. Pro ochranu jejich biotopu je proto třeba zapojit dostupné nástroje ovlivňující využití krajiny; základním je územní plánování.

Zvláště chráněné druhy velkých savců

Aby ve všech procesech územního plánování mohlo být uvažováno s biotopy vybraných druhů, poskytuje AOPK ČR územně analytický podklad (dále jen ÚAP) „lokality výskytu zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů s národním významem“ (jev ÚAP č. 36), blíže viz předchozí díl příspěvku (Pešout, Hlaváč, Chobot 2018). Z důvodu existence potřeby definovat odlišně vyjádření limitu pro využití území pro specifickou skupinu zvláště chráněných velkých savců je samostatně sledován a bude poskytován jev ÚAP č. 36b „biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců“.

Obr. 1 Los evropský. Foto Václav Hlaváč

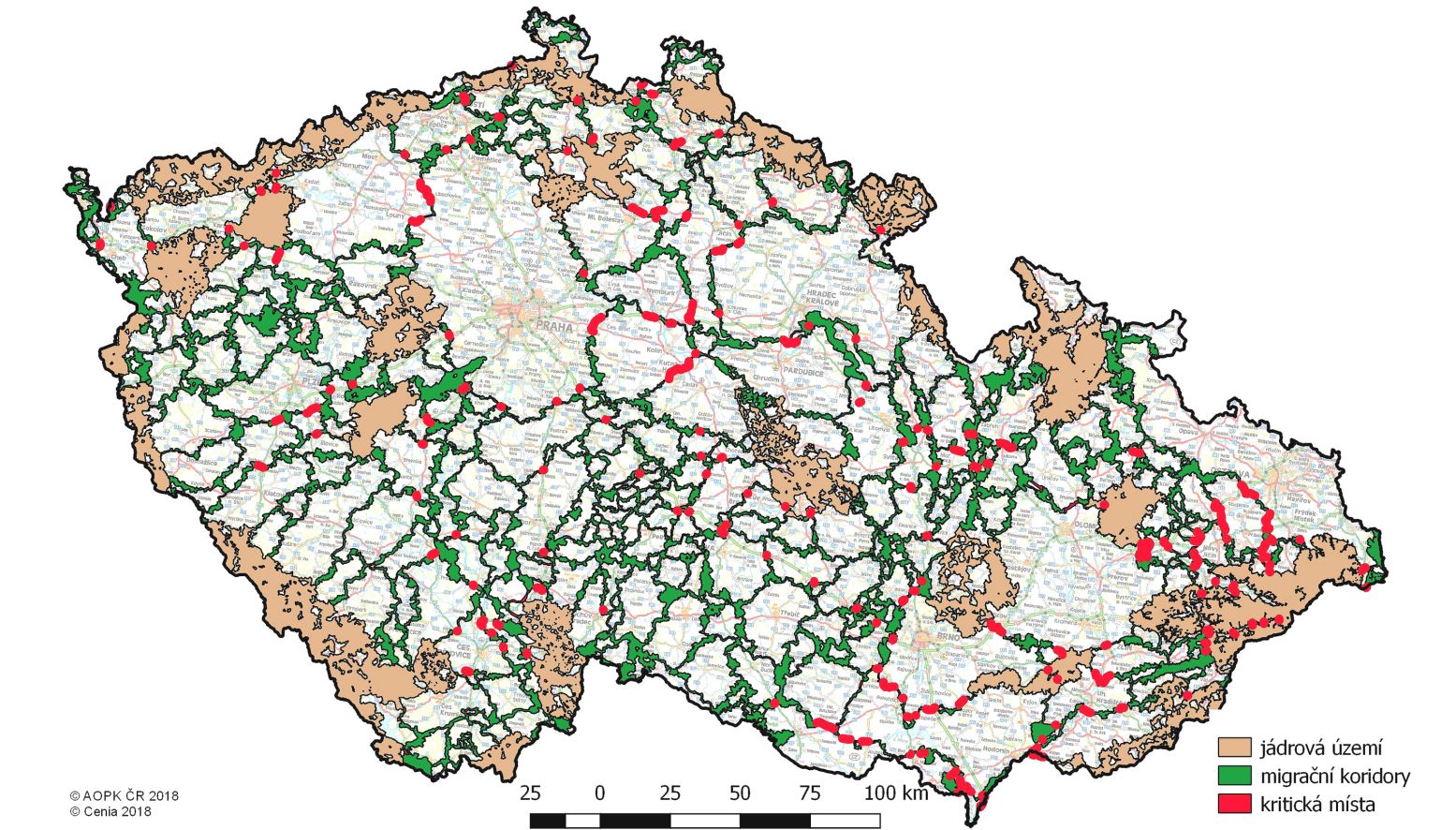
Do skupiny zvláště chráněných druhů velkých savců jsou řazeni: rys ostrovid, medvěd hnědý, vlk obecný a los evropský. Jedinci těchto druhů mají specifické nároky na svůj biotop, obývají totiž velmi rozsáhlá území (řádově ve stovkách km²) a k jejich biologii patří pohyb krajinou na velké vzdálenosti. Jde jednak o disperse mladých jedinců vytlačovaných z rodičovských okrsků, jednak o nepravidelné přesuny dospělých jedinců. U všech těchto druhů jsou doložené pohyby i na vzdálenost několika stovek kilometrů. Tyto dlouhé přesuny jsou podmínkou trvalé existence jejich populací. Prostřednictvím pohybu v krajině jsou totiž

populace schopné reagovat na změny v prostředí, doplňovat ztrátové části a především udržovat potřebnou genetickou rozmanitost. V podmínkách České republiky se všechny čtyři uvedené druhy vyskytují v malých počtech jedinců, často pod udávanou hranicí minimální životaschopné populace. Je důležité zdůraznit, že populace těchto druhů nejsou vymezené hranicemi našeho státu. U všech druhů obývá jejich populace podstatně rozsáhlejší území, existují populace středoevropské, karpatské apod. K zajištění další existence těchto druhů na území ČR je proto zásadní zajistit možnost vzájemného propojení všech částí oblasti výskytu, a to jak na našem území, tak i v okolních zemích. Pokud by propojení jednotlivých částí oblasti výskytu zaniklo, stejně jako kdyby se nepodařilo udržet dostatečné množství oblastí umožňujících jejich rozmnožování, tyto druhy živočichů by na našem území vyhynuly.

Vymezení biotopu zvláště chráněných velkých savců

Biotop zvláště chráněných druhů velkých savců (dále jen biotop) představuje minimální rozsah ploch nutných k zajištění trvalé existence těchto druhů v naší přírodě. Podklad pro vymezení biotopu byl zpracován v rámci projektu „Komplexní přístup k ochraně fauny terestrických ekosystémů před fragmentací krajiny v ČR“, který byl podpořen z fondů EHP a Norska (řešitelé: AOPK ČR, Centrum dopravního výzkumu, v.v.i. EVERNIA, s. r. o., Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.). Vymezení biotopu navazuje na dřívější vymezení migračně významných území a dálkových migračních koridorů (Anděl, Mináriková, Andreas 2010), které dříve AOPK ČR poskytovala jako „ostatní informace o území“. Od r. 2018 AOPK ČR bude poskytovat již pouze jev ÚAP č. 36b „biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců“.

Biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců

Obr. 2 Biotop zvláště chráněných druhů velkých savců poskytovaný AOPK ČR jako územně analytický podklad (jev č. 36b). Vytvořeno v rámci projektu „Komplexní přístup k ochraně fauny terestrických ekosystémů před fragmentací krajiny v ČR“ (podpořeno z Norských fondů)

Pro tvorbu mapové vrstvy biotopu byly využity následující podklady:

- **Nálezová data (údaje o výskytu a migracích vybraných ZCHD – rysa, vlka, medvěda a losa z celé ČR i okolních států).**
- **Analýza migračních bariér (podrobná data o liniových dopravních stavbách, zastavěných územích a dalších bariérách).**
- **Modely využitelnosti prostředí zpracované pro všechny čtyři druhy.**

Na základě těchto zdrojů a analýz byl vytvořen podklad pro vymezení biotopu, který byl následně prověřen v terénu. Kontrolována byla zejména všechna místa, kde se biotop dostává do střetu s dopravní infrastrukturou, zástavbou, těžebními areály, oplocenými lokalitami, popř. kde prochází v rozsáhlejším úseku bezlesou krajinou.

S využitím tohoto podkladu AOPK ČR vymezila biotop, který je vnitřně členěný na tyto části (viz **obr. 2**):

Jádrová území – jde o oblasti, které svojí rozlohou a biotopovými charakteristikami umožňují rozmnožování vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců. Minimální rozloha jádrových území proto vychází z údajů o velikosti domovských okrsků předmětných druhů, měla by činit minimálně 300 km² (pokud jedno jádrové území tvoří funkční celek se sousedním územím, může se jejich plocha počítat). Součástí jádrových území nejsou zastavěná území (zastavěné území je z plochy jádrových území vyjmuto i v případech, kdy měřítko zpracování neumožňuje zastavěné území graficky vyčlenit). S ohledem na svoji rozlohu zahrnu-

jí jádrová území jak plochy přírodního charakteru, tak i zemědělsky využívanou krajinu. Proto jsou tato území většinou dále vnitřně členěna ve snaze chránit je diferencovaně (viz **obr. 3**).

Migrační koridory – představují nedílnou součást biotopu vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců. Propojují oblasti vhodné pro rozmnožování (jádrová území) tak, aby umožnily migrační spojení, a to v minimální míře, která ještě zajistí dlouhodobé přežití populací vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců.

Tab. 1: Základní údaje o vrstvě

části biotopu	rozloha km²	% z celkové plochy biotopu
Jádrová území	12.150, 557	54,2
Migrační koridory	10.036, 496	44,8
Kritická místa	2.030,928	0,9
Celkem biotop	22.390, 146	100

Kritická místa – jde o místa, která jsou součástí migračních koridorů nebo jádrových území, kde je zároveň průchodnost biotopu významně omezena nebo kde hrozí, že k omezení průchodnosti může v blízké budoucnosti dojít. V případě jádrových území jsou kritická místa vymezena tam, kde hrozí ztráta konektivity uvnitř jádrového území. Negativní zásah do kritického místa může znamenat přerušení celého dílčího úseku migračního koridoru nebo významné omezení funkčnosti jádrového území.

Celá mapová vrstva biotopu je vymezena nad mapou měřítka 1 : 50 000, kritická místa jsou vymezena nad mapou 1 : 10 000. Biotop je tvořen jedním spojitým polygonem (z logiky vymezování zde nemohou existovat žádné izolované prvky). Zastavěná území (zastavěné plochy) nejsou součástí biotopu, i když měřítko mapy neumožňuje jejich vyčlenění. Doporučená šířka migračního koridoru se pohybuje kolem 500 m, každý migrační koridor je však vymezen podle charakteru prostředí (prostředí reálně využitelné pro migraci).

Základní údaje o vrstvě jsou patrné z **tabulky 1**.

Vrstva biotopu je vymezena převážně na lesních pozemcích, které tvoří cca 81,5 % jeho plochy. Kromě lesa, který je chráněn jako významný krajinný prvek, je biotop ve významném překryvu i s dalšími kategoriemi

ochrany (zejména CHKO). Celkem 94 % plochy biotopu je už v současnosti nějakým způsobem chráněno.

Vyjádření limitu pro využití území

Objektem limitování jsou všechny tři části biotopu vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců, tedy jádrová území, migrační koridory a kritická místa. Důvodem limitování je ochrana biotopů populací zvláště chráněných druhů velkých savců (rys, vlk, medvěd a los) i v plochách, kde není biotop dostatečně chráněn formou zvláště chráněného území či jinou formou ochrany přírody. Cílem je udržení rozsahu a kvality (zejména spojitosti) biotopu vybraných velkých savců a tak zajištění dlouhodobé existence předmětných druhů živočichů na území ČR.

Základem zákonné ochrany¹⁾ všech částí biotopu je zamezit škodlivým zásahům, které by mohly narušit celistvost biotopu, omezit možnosti rozmnožování předmětných druhů na území ČR a tím v důsledku ohrozit jejich populaci na území ČR. Podle členění limitů dle příručky Ústavu územního rozvoje jde tedy o limit typu „B“ (Rohrerová 2018).

Limit je vyjádřen specificky pro jednotlivé části biotopu. V případě migračních koridorů není možné takové využití ploch, které by mohlo znamenat omezení funkce koridorů, např. umísťování nových sídel, průmyslových, sportovních a jiných oplocených areálů, nezabezpečených, tedy

migračně nepropustných dopravních staveb apod. Zvláště jsou vymezena kritická místa, která představují zpravidla poslední průchodnou oblast v jinak neprostupném okolí. Zde jsou limity vyjádřeny přísněji s cílem zamezit dalšímu zužování migračního koridoru. V případě jádrových území je limitováno takové využití území, které by mohlo narušit rozmnožování druhů. Jádrová území jsou většinou členěna podle potřebné intenzity ochrany do tří kategorií (viz **obr. 3**) s diferencovanými limity. V I. (tzv. klidové zóně) a II. kategorii je omezeno využití území s následkem zhoršení podmínek pro rozmnožování. Ve III. kategorii je pak limitováno využití, které by mohlo ohrozit celistvost jádrového území. Podrobněji jsou limity popsány v metodice AOPK ČR (Hlaváč V. a kol., v tisku).

Ochrana biotopů ohrožených druhů v územním plánování

Základním nástrojem pro využití území je mnohvrstevný proces územního plánování. Pokud máme ochránit biotopy ohrožených druhů organismů, bez zohlednění jejich existence při územním plánování se neobejdeme. Mezi nástroje územního plánování patří územně plánovací podklady, konkrétně ÚAP, které poskytují základní informace o limitech využití území. Pro druhovou ochranu je (i když v různé míře) využitelná celá řada ÚAP (viz Pešout, Hlaváč, Chobot 2018), přímo na biotopy vybraných druhů jsou pak zaměřeny ÚAP: přechodně chráněné plochy, lokality výskytu zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů s národním významem a biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců. Celková plocha všech dosud sledovaných jevů po odečtení překryvů tvoří 44 tis. km², tj. téměř 60 % území České republiky²⁾ (Pešout, Hošek 2013). Pokud připočteme plochu sledovaného jevu ÚAP č. 36 (lokality výskytu zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů s národním významem) a jevu č. 36b (biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců), bude činit po odstranění překryvů celková plocha sledovaných jevů ÚAP (území s limity ochrany přírody) 46,5 tis. km². To je na první pohled plocha pro ochranu většiny druhů dostatečná. Záleží tak především na správní praxi, jak bude tento potenciál pro ochranu ohrožených druhů využit.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Poznámky:

¹⁾ Viz § 50 (základní podmínky ochrany zvláště chráněných druhů živočichů) zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. v aktuálním znění.

²⁾ Plocha nezahrnuje skladebné části ÚSES místní úrovně, přírodní parky a některá další menší chráněná území (např. registrované VKP, přechodně chráněné plochy apod.).

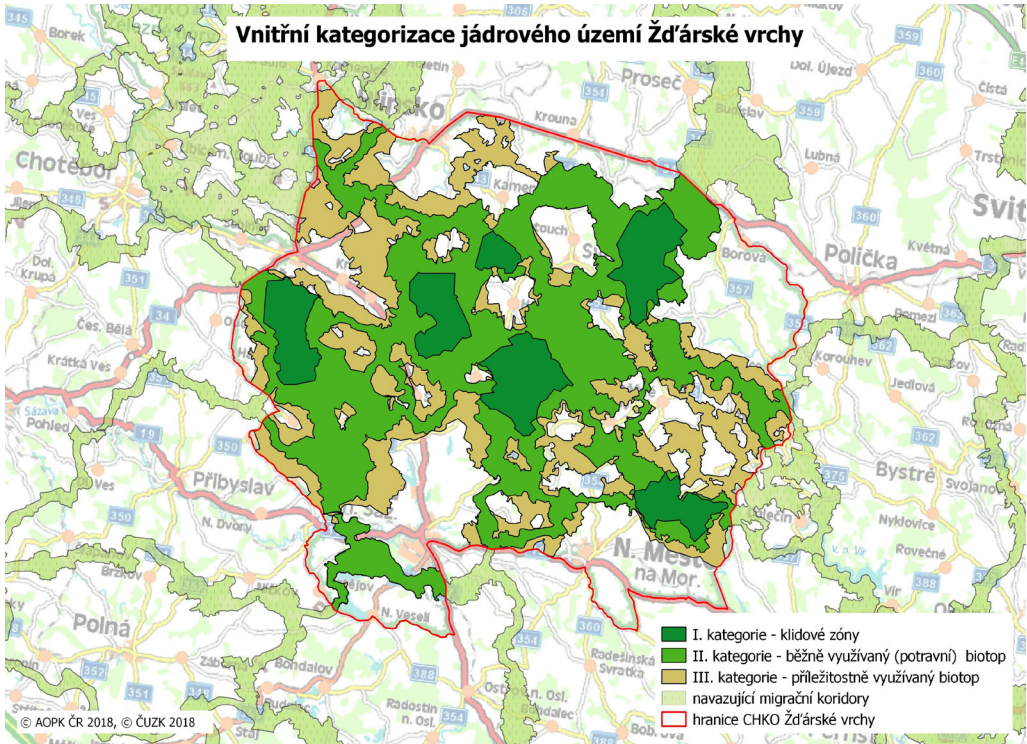
Krajinná struktura – klíč k ochraně biologické rozmanitosti a půdy

Část II – Ochrana půdy

Bořivoj Šarapatka, Marek Bednář, Monika Mazalová, Ivan H. Tuf, Tomáš Kuras

V první části (Ochrana přírody 6/2017) jsme se zaměřili na problematiku zemědělské krajiny z pohledu ochrany bezobratlých jako významné složky biologické rozmanitosti. Klíčem k podpoře biologické rozmanitosti je krajinná heterogenita. Ta je v našich podmínkách zajišťována

především prostřednictvím navrhované sítě územních systémů ekologické stability. Nastínili jsme možnosti řešení prostřednictvím podpory konektivity ohrožených stanovišť. Konektivita ale může mít význam i pro další složky životního prostředí a hrát roli například při ochraně půdního fondu.

Obr. 3 Jádrová území zahrnují nejen přírodní, ale též zemědělsky využívanou krajinu. Proto jsou zpravidla vnitřně členěna na tři kategorie, aby jejich ochrana mohla být zajištěna diferencovaně – limity pro využití jednotlivých ploch jsou pro jednotlivé kategorie odstupňované. Na mapce příklad kategorizace jádrové oblasti Žďárské vrchy. Vypracoval Václav Hlaváč

Obr. 1 Zemědělsky intenzivně využívaná krajina s převahou černozemí s patrnými projevy plošné vodní eroze na vybělených částech svahů. Foto: Bořivoj Šarapatka